

VÁLGGA

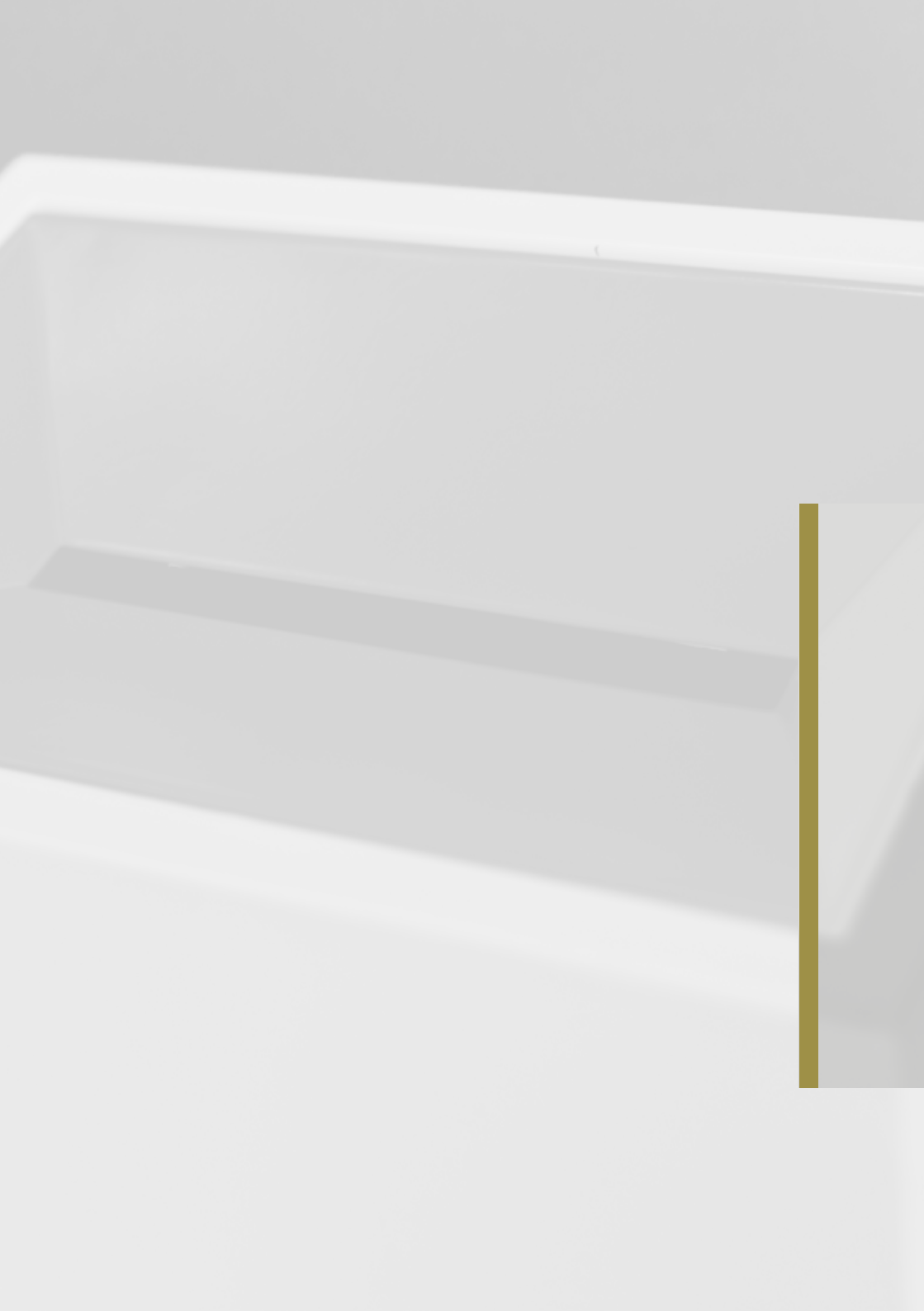
JULEVSÁMEGIELLA (lulesamisk)

Dujsta le berustibme –

Buorre bagádusá dunji guhti válgajda oassálastá

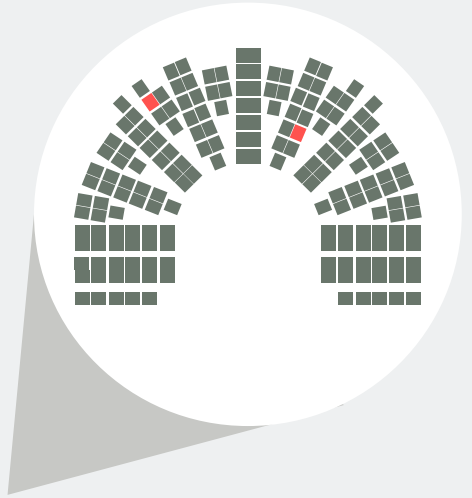

Tjáledum
Sjievttjadimdievnastusás,
Rijka
oaggásvuodaoajválattjajs
ja Politijja
oaggásvuodadievnastusás

Sisadno

Vuodna – Luohtádussaj tjanádum sebrudahka	5
Duv diedo – duv ávdásvásstádus	5
Dujsta le berustibme	5
Dábdo ietjat árvojt	8
Goassa bierra rádudallat?	10

Vuodna – luohádussaj tjanádum sebrudahka

Dán manemus jage le læhkám berustibme vádás jus vieres stáhta gæhttjali vájkkudit politihkalasj prosessaj t etjá rijkajn. Vájkkudibme máhtta dán kontevstan defineriduvvat álggorijkak, stáhtajs álgaduvvam, tjiegos ja ájádáládum doajmma jávsátjit ulmev mij oanep jali guhkep ájge hárráj máhtta vánedit vuonarijka berustimijt ávkken ietjá stáhtáj. Dakkár vájkkudibme máhtta boahet válggasystema vuosstij ja válga tjadádime, politihkalasj oassálastij vuosstij jali jienastiddij ja guottojda álmugin.

Miján le doajmma ja stajgugis demokratijalasj systiebma ja sebrudahka rabásvuodajn. Dánna le nanosvuohtha sihki institusjávnnáj ja ájnegis ulmuttijn gænna li politihkalasj dájma. Vuonan le dan diehti buorre vuodov duostuttit dakkár vájkkudimijt sisrikkalasj prosessajda. Sæmmi báttá ep galga huoman liehket jáhkkarádasa.

Vieres stáhta máhtti áhtsát diedoijt ja vájkkudahttet vuonarijka politihkkárijt, politihkalasj prosessaj jali dilijt. Dánna máhttep juohkkahasj mijás viehken tjárggit hielles diedoijt ietjama hárráj, politihkalasj prosessaj hárráj ja duostot jus soajttá li dakkár vájkkudusá.

Duv diedo – duv ávdásvástádus

Dán hæhttu iesj gæhttjalit suoddjit ietjat diedoijt ja dajt vædtsagijt majt aná guládaládijn. Majt iesj dagá le ájnas ietjat iesjrádálasjvuohtaj ja máhtukvuohtaj guládallat jaskugit ja tjárggádit. Ájnas le dujna l máhtto gáktu dilijt dámadit gänná máhtta liehket vádá. Dá máhtti liehket dile ma guosski sæbrástallamij ja digitála ræjdoj adnemij.

Dujsta le berustibme

Vieres stáhtaj sjievtjadimdievnastusá gæhttjali ulmmelattjat barggat Vuonan. Állagasj dalloj gá li vuosstebiel jali bidnustalle berustime. Politihkkarin merkaj dunji árvedit vieres stáhtaj sjievtjadimdievnastusá máhtti berustit dujsta ietjasa dájma diehti. Jávsátjit ietjasa ájggomusájt adni sij sihki bihko ja tjiegos vuogijt. Dárkkelis máhtto duv birra, sihki priváhta ulmuttijn ja politihkkárin le ájnasa sidjij. Sjievtjadimdievnastusá li tjiehpe relasjávnnájt dagátjit ulmuttijn gaskan, duola dagu hávsskes ja luondulasj tjáhkanimij

baktu. Duola degu máhtta sahte ássje degu duv guládallamissta sjaddat berustibmen sjiervtjadimdievnastussaj. Maŋŋela máhtta dát relasjávnná ávkkiduvvat nievrep guovlluj.

VIERRE E-PÁSTA

Ábaj rájaduvvi e-pásta ma vuoŋnet báhti oahpes vidnudagájs, buojkulvissan vuoŋnet rájaduvvi degu fákturan. Muhttijn máhtta installeriduvvat vahágis ábnasa masjijnaj jus dieddela muhtem sváldasav jali rabá tjuovvusav, madin ietjá bálij li vas áhtsámin diedoht duv birra, duola degu lággimdiedoht ja ietjá diedoht majt máhtti adnet maŋŋela.

LAHKANIBME ULMUTJIJS

Vuona politihkkár boahhá ságajda muhtem diplomáhtajn, delegasjávnnáájrrasijn jali eládušdájmadiddijjn. Maŋŋela bivddiduvvá politihkkár muhtem bárrámussaj. Bárrámusá maŋŋela tjuovvu ienep tjáhkánime ma vihpí guhkep ájgev. Politihkkárs sihti diedoht iehtjádij birra belludagán jali diedoht bidnustalle belludagás. Dá máhtti liehket persávnálasj ássjij birra jali barggujguoske ássjij birra.. Duodden sihti aj vaj gárveduvvá tjáhkánibme belludagá njunnjutjijn jali ietjá berustiddje ulmutjij. Álggorijkak aktøra nammadum buojkulvisájn máhtti liehket tjanádum jali ávkkidum rijka sjiervtjadimdievnastusás. Dát le dábálasj vuohke gáktu Vuonan máhtti doajmmat.

Rasjesvuolta ávkkiduvvá

Vieres stáhta gæhttjali aktelasj bessat dáhtasystemajda ja viedtjat diedojt, jali ávkkít ja dâmadit systemajt. Guovdátjin dákkar dâjmajn le dakkára majt gâhttju sisbielega. Da li dakkára gudi juo loabálettjat bessi áhtsát diedojt ja systemajt. Juonalattjat áttjudit dakkár diedojt le juoga mij dáhpáduvvá bæjválettjat.

Álkkemus vuohke bessat dáhtasystemajda le oadtjot e-poassta vuosstáiváldit rabátjit tjuovvusijt jali sválldasijt man baktu álggi teknologijjalasj ládamav. Diehto buojkulvissan hielles ja priváhta diedojda jali politihkalasj mærrádušájda máhttá ávkkiduvvat.

Dábdá ietjat árvojt

Diehtet mij le hielles diehto dunji ja ietjat belludahkáj

- ▶ Makkár diedoijn le stuorámus árvo ja massta sjaddi várálamos báhtusa jus iehtjada dajt oadtju?
- ▶ Gesi máhtá juogadit dakkár diedoijt ja gesi ij máhte juogadit?

Giehtadallat hielles diedoijt várrogisát

- ▶ Ájádala májt javla ja guhti le gulldalime – juogu telefävna baktu ja almulasjuodan.
- ▶ Diehtet gudi li da gejna dán guládalá.
- ▶ Muhtem gatjálvisájt jali ássijjt ij galga dágástallat telefävna baktu jalik rádjat e-pástajn jali SMSa baktu.
- ▶ Jus li juokkirak hielles ássje, de birriji tjáhkanime tjadáduvvat danna gänná ælla pc:ea, mobijla, ja dáhtákláhka sadjihin.
- ▶ Adnit krypterimtjoavddusijt elektronávnašasj guládaládiijn.

Suoddi ietjat mobijlav, næhttabrehtav ja PCav

- ▶ Ale luojka ietjat elektrávnašasj rustigijjt iehtjádiida.
- ▶ Ádásmahte elektrávnašasj rustigijjt mañemus versjávnašijn prográmmajs.
- ▶ Ale luojte iehtjádiijt iehtjat pc:aj, mobijllaj, mujttotsaggáj jali ietjá elektrávnašasj rustigijda.

Suoddi ietjat digitála dievnastusájt

- ▶ Ane moattefaktor autentiserimav (ane bessambágov aktan SMSajn, kávdábrihkajn jali dakkárij) dalloj goassa gávnnuj.
- ▶ Ane duov dáv bessambágov iesjgeŋga dievnastussaj.

E-poassta

- ▶ Liege lájttalis sválldasijda ja tjuovvusijda gã da tjuovvu e-pãstav.
- ▶ Le gus juorrulime jus galga rahpat tjuovvusav jali sválldasav – árvustalã jus nav dárbulasj.
- ▶ Válde aktijvuodav sujna guhti l rádjam telefãvnã baktu jus juorrula.
- ▶ Átsãda diedojt internehtan vani sválldasa/tjuovvusa rabák.
- ▶ Diededa gáddalahhte e-pãstaj birra ietjat belludakorganisasjãvnnãj, luohtadusválljiduvvamij jali barggovaddãj.

Sosiála mediã

- ▶ Ane máhttelisvuodajt persãvnnãsuodjalimes gã la suodjalime bessamav ja vuojnnemav ietjat dárbo milta.
- ▶ Liege diedulasj majt bieja næhttaj ietjat ja iehtjãdij birra.
- ▶ Liege lájttalis dasi ma máhtti liehket vierreãdãsa – gãhtti vaj i dajt oabloda.
- ▶ Gãdoda diedojt ma diededi gãnnã le, jus i dárbaaha adnet dajt.
- ▶ Tjiejggi iehtjãdijda jut sij e dárbaaha tãggit/mierkkit duv sosiála medijãjn.
- ▶ Gãhttjala verifiserit Twitter-kontojt ja ietja muodugasj dievnastusãjt ma fálli dajt. Da lasedi konto kredibilitiehtav viehka ålov. Mujt adnet nanos bessambãgov.

Manoj nanna

- ▶ Gãhtti adnemis almulasj hárpodis nehtav. Ane mobijlladãhtãv jali mobijla gãbdãbãttev.
- ▶ Jus le manojn rijkajn ma ælla oaggãsa, de i birre adnet ietjat ieme mobijlav, Pcav jali næhttabrehtav mañen. Dãt gullu rijkajda gejna Vuodna ij ane oaggãspolitihkalasj aktisasj bargov.

Goassa bierri rádudallat?

Válde aktijvuodav ietjat belludakorganisasjávnañjn, luohtheaduvválljiduvvamijn jali ietjat barggovaddijn jus váseada dáhpádusájt degu:

- ▶ Oadtjum e-pástajt ma li gáddalahtte
- ▶ Teknihkalasj unugisvuoda digitála rustigijn
- ▶ Massám mobijlav, pc:av ja næhttabrehtav
- ▶ Massám hielles diedojs
- ▶ Ulmmelasj lahkanime
- ▶ Iehpet adnám duv profijlajt sosiála medijájn
- ▶ Oablodibme vierre diedojs

Jus jáhká dån le digitála ládama vuolen, vájkkuduvvamin jali lahkanaddamin vieres stáhtajs, de bierre dån nav ruvva gå máhttelis diededit ja dágástallat ássjev lagámus njunnjutjijn. Jus vilá le måråstime?

Valde aktijvuodav guoskavasj oajvålatttaj degu Politijja oaggåsvuodadievnastusájn (PST), Nasjonála oaggåssvuodaoajvålatttajjn (NSM) jali bájkålasj politijjajn.

GÁDDALAHTTE E-PÁSTA

- ▶ Átsáda jus ráddje le oalle. Buojk: Boasstot stávidum, hæjttá .com dan sadjáj gå .no, adná gmail jali yahoo barggo-e-påsta sadjáj
- ▶ Jus dábdå suv namáv guhti l e-påstav rádjam, valla le iehpesihkar – riñngu sunji ja åtsáda jus aju l rádjam dunji juojddå
- ▶ Jus le åjbas sårnes de ij le mige buorep – åjådalå jiermmåt!

NSM

*Dāt tjāla le dagādum Sjievotjadimdievnastusās,
Rijka oaggásvuodaoajvālattjajs ja
Politijja oaggásvuodadievnastusās
gatjālvisā milta Suodjalusdepartementas
ja Justijsa- ja gærgosvuodadepartementas,
koordineridum ja ruhtadum Suohkan- ja
ādāsmahhttemdepartementas*